

**BORNOVA EĞİTİM VE ARAŞTIRMA BÖLGESİ NALDÖKEN SAĞLIK
OCAĞI BÖLGESİNDE AKRABA EVLİLİKLERİNİN YAYGINLIĞI**

Ayla BAYIK*

ÖZET

Bölgede akraba evliliklerinin yaygınlığının belirlenmesi amacıyla 496 evli kadınla görüşülerek akraba evliliği görülme sıklığı % 23.6 olarak belirlendi. Bu değer ülke geneline ve Batı Anadolu Bölgesinde saptanan akraba evliliği yaygınlığına göre yüksek bulundu. Akraba evliliklerinin %68.41'nin tıbbi bakımdan sakıncalı olarak birinci ve ikinci kuzenler arasında yapıldığı saptandı. Kadınların eğitim düzeyi akraba evliliği yapıp yapmamalarını etkilememiştir, ancak ilk evlilik yaşı küçük olan kadınlarda akraba evliliği oranı daha fazladır.

Akraba evlilikleri günümüzde endüstri toplumlarından çok, kırsal bölgelerde ve kasaba kültürü gibi topluluk durumundaki yaşam biçimlerinde soyu, otoriteyi, toprağı, malı devam ettirme, grup üyeliğı, yöneticiliğı geçme gibi ilişkilerle, büyük önem taşımaktadır (1). Ülkemizde de 1968, 1983, 1989 yıllarında yürütölen genel nüfus ve sağılık araştırmaları ve bölgesel araştırmalar, sanayileşme, kentleşme ve göçlere rağmen, akraba evliliklerinin yaygın bir evlilik çeşidi olduğunu göstermektedir (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

Kalıtım sağılığı açısından konunun önemi gözönüne alınarak bu çalışmada bölgede akraba evliliklerinin yaygınlığı ve bunu etkileyen bazı faktörleri incelemek amaçlanmıştır.

* E. Ü. Hemsirelik Yüksek Okulu Halk Sağılığı Anabilim Dalı öğretim Üyesi (Doç. Dr.)

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma kapsamına İzmir Bornova İlçesi Naldöken Sağlık Ocağı Bölgesinde 15-49 yaş evli tüm kadınlar (496) alınmıştır. Araştırma verilen 1990 döneminde ev ziyaretleri sırasında anket uygulaması ile retrospaktif görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

A. Akraba Evliliklerinin Yaygınlığı ve Bunu Etkileyen Etmenler:

Araştırma kapsamına gören kadınların % 22.58'i Okur yazar değildir, % 73.79'u okuryazar ve ilkökul bitirmiştir, yalnızca % 3.63'ü ortaokul ve üzeri eğitim görmüştür. Kadınların % 52.62'si (261) köyün yerlisi olup etnik köken olarak alevi aşiretindedir. % 47.38 oranında kadın (235) ise orta, güney ve doğu anadolu başta olmak üzere diğer bölgelerden göçle gelmişlerdir.

Görüşülen 496 evli kadının % 23.59'unda (117) eşi ile arasında akrabalık ilişkisi olduğu saptanmıştır. 1968, 1983, 1988 Türkiye Nüfus ve Doğurganlık Araştırması sonuçlarına göre ülke genelinde akraba evliliğinin sırasıyla % 29.2, % 20.92, % 21.06 oranlarda yapıldığı saptanmıştır (5, 8). Bu değerler ülkemizde akraba evliliği yapanların oranının biraz düştüğünü göstermektedir. Akraba evliliği yaygınlığı Batı Anadolu bölgesi için incelendiğinde 1968, 1983, 1988 yıllarında yine sırasıyla % 16.56, %10.18, %12.83 olarak ülke geneline göre düşüktür (4, 5, 8). Araştırma bölgesi İzmir metropolü kapsamında olmasına rağmen akraba evliliği yaygınlığı olarak saptanan % 23.59 değer ülke geneline ve Batı Anadolu bölgesi değerlerine göre yüksek bulunmuştur. Naldöken'de sosyal yapı özelliği olarak eş seçmenin daha çok ana babanın isteğine bağlı olarak ve evlenmelerin çokluk kız kaçırma yoluyla yaygın olduğu belirtilmektedir (10).

ülkemizde Doğu Anadolu Bölgesi akraba evliliklerinin en yaygın olduğu bölgedir (9). Araştırma bölgesinde akraba evliliklerinin yaygın bulunuşu, yerli ve göçer halkın söz konusu etnik yapı özellikleri ve geleneksel kültür bütününe yansımaları olarak düşünülmüştür.

Bölgede akraba evliliklerinin oranı Genç ve arkadaşlarının Bursa'da göçmenler arasında % 12.94 olarak saptadığı akraba evliliği oranına göre de yüksektir (3). Sakaoğlu ve arkadaşlarının Gölbaşı'nda belirlediği % 27.0 oranındaki akraba evliliği sıklığına, Bilgel ve arkadaşlarının Gemlik Bölgesinde saptadığı % 33 oranındaki akraba evliliği oranına göre daha düşüktür (2, 6).

Bölgede tüm kadınların % 88.911 (441) eşiyle isteyerek evlendiğini belirtirken, akraba evliliği olan kadınlarda ise bu oran % 90.5 olarak saptanmıştır. Bu mernnunlyetin kadının okuryazarlık oranının ve sosyal statüsünün düşük oluşu karar veremeyecek yaşta evlilik yapması yanısıra. adet ve geleneklerin egemenliğinin etkisi ve kadercilik anlayışı ile olduğu düşünülebilir.

B. Akrabalık Derecesi

Tablo 1. Kadınların Kocaları Ile Olan Akrabalık Dereceleri ve Türkiye 1983, 1988 Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Sonuçları Ile Karşılaştırılması (%)

Akrabalık derecesi	1983	1988	Naldöken (1990)
Amca oğlu	22.27	22.12	17.90
Hala oğlu	15.02	16.19	21.40
Dayı oğlu	12.80	12.03	
Teyze oğlu	10.01	15.64	17.10
Büyükbaba ve			
Bı:ı' yükanneler kardeş	2.89	3.05	12.01
Diğer	36.91	30.97	31.59
	100.00	100.00	100.00

Tablo l'de bölgede akraba evliliği yapan kadınların dağılımından % 39.30 gibi yüksek oranla ençok halaoğlu, amcaoğlu ile evlilikler yaptıkları, bunu % 29.11 oranla teyze çocukları arasında gerçekleştirilen evliliklerin izlediği görülmektedir. Akraba evliliği yapan kadınların ülke sonuçları ile benzer biçimde büyük oranda babalarının akrabaları ile evlilik yaptıkları farkedilmektedir (8).

1. derecede akraba evliliği kardeş çocukları. 2. derecede akraba evliliği de kardeş torunları arasında yapılan evlilikler olarak tanımlanmaktadır. Tıbbi açıdan daha riskli evliliklerin birinci ve ikinci derece akraba evlilikleri olduğu bilinmektedir. Gen ortaklığının oranları akrabalık uzaklaştıkça küçülür. Torunlar dedelerinin genlerinden 1/4 üne ortaklırlar. Her kuşakta 1/2 uzaklaşma olacağından dede ve torun

arasında iki kuşak söz konusu olduğuna göre ortak gen olasılığı $1/2 \times 1/2 = 1/4$ olacaktır. kardeş çocuklarının kalıtsal yapılarında en fazla $1/8$ oranında ortak gen taşıma olasılıkları vardır (1). Bu nedenle bölgede % 68.4 oranında akraba evliliklerinde zararlı ortak genlerin taşınarak genetik bozuklukların ortaya çıkma riski vardır.

Tablo 2. Akrabalık Derecesine Göre Evliliklerin Dağılımı ve Türkiye 1983, 1988 Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Sonuçları İle Karşılaştırılması (%).

	1 Derece	2. Derece	Diğer	Akraba Toplam değil	Toplam
1983	16.9	4.0	2.1	76.9	100.0
1988	14.7	2.9	3.6	78.9	100.0
Naldöken (1990)	13.3	2.8	7.5	76.4	100.0

Bölgede tüm evliliklerin % 16.11 1. ve 2. derecede akraba evlilikleri olarak ülke geneline benzer biçimde genetik bakımdan risk taşımaktadır (8). Bu evlilikler ne denli önlenecek olursa, başka deyişle ortak genden uzak kalınırsa genetik sakıncadan da o denli uzaklaşmış olunacaktır (1).

C. Eğitim Düzeyi

Tablo 3. Akraba Evliliklerinin Kadının Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı ve Türkiye 1983, 1988 Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Sonuçları İle Karşılaştırılması (9).

Eğitim Düzeyi	1983	1988	Naldöken (1990)
Okur-yazar değil	23.55	20.09	25.00
Okur-yazar	16.21	16.60	30.43
İlkokul	12.42	12.65	22.18
Ortaokul üstü	6.17	5.39	22.10

ülke genelini yansıtan araştırmalar kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, akraba evliliği yapma davranışından uzaklaştıklarını

göstermektedir (4, 5). Ancak bu çalışmada okuryazar olmayan kadınlarda akraba evliliği oranı % 25.0 iken, okuma yazma bilen kadınlarda % 30.4, ilkokul ve ortaokul eğitimi almış kadınlarda yine sırasıyla % 22.1, ve % 22.1 olarak farklılık göstermemektedir. Başka deyişle kadının eğitim düzeyi, akraba evliliği yapmasını etkilememiştir (χ^2 . 1.718 Sd= 1 P>0.05). Toplumda geleneksel ilişkiler ağır basmaktadır.

D. İlk Evlilik Yaşı

İlk evliliğin' 17 yaştan küçük yapan kadınlarda akraba evliliği oranı % 26.7 iken, 18 ve üzeri yaşta evlenen kadınlarda bu oran % 18.4 olarak belirlenmiştir. Bu fark istatistiksel olarak da önemli bulunmuştur ($\chi^2=4.56$ SD=1 Pc0.05). Kadının ilk evlilik yaşı büyüdükçe akraba evliliği yapma oranı azalmaktadır.

E. Evlilikte Nikah Tipi

Tablo 4'de görüşülen kadınların evliliklerinde nikah tipi incelendiğinde % 5.04'ünün (25) yalnızca dini, % 58.06 (288) sinan yalnızca resmi, % 36.90 (183) anın ise dini+resmi nikaha dayalı olduğu görülmektedir. Bölgede dini nikaha dayalı evlilik oranı, ülkemizde kentsel bölgelerde dini nikaha dayalı evlilik oranından biraz fazladır. Ancak ülke genelinden az bulunmuştur (5). Ancak evlilik tipi ile akraba evliliği yapma arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($\chi^2= 3.92$ SD= 2 P>0.05). Evliliğin akraba evliliği olup olmaması evlilikte nikah tipini etkilememiştir.

Tablo 4. Evlilik Tipine Göre Akraba Evliliği

Evlik Tipi	Akraba Evl. var		Akraba Evl. Yok		Toplam Evi.	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Dini	6	24.0	19	76.0	25	100.0
Resmi	59	20.5	229	71.6	288	100.0
Dini+Resmi	52	28.4	131	71.6	183	100.0
Toplam	117	23.5	379	76.5	496	100.0

F. Kadının Anne Babasında Akraba Evliliği

Bölgede anne yada babasında akraba evliliği olan kadınlarda akraba evliliği oranı % 17.9 iken, anne babasında akraba evliliği olmayan kadınlarda bu oran % 16.6 dir. Bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2 = 0.037$ & Iz. 1 $P > 0.05$) kadının anne babasında akraba evliliği olması kendisinin akraba evliliği yapmasını etkilememiştir.

G. Kadının Eşinin Anne Babasında Akraba Evliliği

Eşinin anne babasında akraba evliliği olan kadınlarda akraba evliliği oranı % 23.9 iken, eşinin anne babasında akraba evliliği bulunmayan kadınlarda akraba evliliği oranı %12.1 dir. Bu fark istatistiksel düzeyde önemli bulunmuştur ($\chi^2 = 8.89$ Sd= 1 $P < 0.01$). Bu sonuç, bu toplumda anne babasında akraba evliliği olan, erkeklerin benzer davranış göstererek akraba evliliği yaptığını göstermektedir.

H. Ölü Doğum, Düşük

Akraba evliliği olan ve olmayan kadınlarda ölü doğum yapma açısından istatistiksel düzeyde anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2 = 0.292$ Sd= 1 $P > 0.05$). Akraba evliliği olan kadınlarda spontan düşük ortalaması 2.34, akraba evliliği olmayan kadınlarda spontan düşük ortalaması 1.79 bulunmuştur ($t = 7.85$ $P < 0.05$). Bu sonuçlar akraba evliliği yapan kadınlarda spontan düşüklerin daha yaygın olduğunu göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre Naldöken'de % 23.6 olarak belirlenen akraba evliliği yaygınlığı ülke geneli ve Batı Anadolu Bölgesi değerine göre yüksektir. Akraba evliliklerinin % 68.41'inin tıbbi bakımdan kuşak sağlığı açısından yüksek risk taşıyan I ve 2. kuzenler arasında yapıldığı saptanmıştır. Bölgede kadınların eğitim düzeylerinin genelde düşük olması, erken yaşta evlenmeleri, geleneksel kültür özelliklerinin etkisi ile akraba evliliklerine yöneldiklerini açıkça göstermektedir.

Bu nedenle. bölgede halk sağlığı hemşirelerinin ve ebelerin halka yaygın sağlık eğitimi programları ile akraba evliliklerinin zararları konusunda sağlık eğitimi çabalarını arttırmaları gereklidir. Ailelerin bilinçlendirilerek kadının eğitim düzeyinin yükselmesi dolayısıyla sosyal statüsünün artması ile, evlilikte ve eş seçmede karar verme davranışını değiştirerek, akraba evlilikleri önlenilecektir. Ülkemizde örgün eğitimde gençlere, kitle iletişim araçları ile halka akraba evliliklerinin zararları konusunda bilgi verilmelidir.

SUMMARY

Consanguinity in Naldöken region

With the aim of estimating consanguinity in the region, 496 currently married women were interviewed. The proportion of consanguineous marriages was 23.6 %. This proportion was found to be higher comparing to the proportion of consanguineous marriages in the country and in the west party of Turkey. Among consanguineous marriages, 68.41 of them were arranged between first and second cousins. Which are thought to be medically more risky.

There was no significant relationship between the educational status of women and consanguineous marriages, but those women whose first marriage age was younger had made consanguineous marriages more.

KAYNAKLAR

1. Balaman. A.R., Evlilik Akrabalık Türleri, Sosyal Antropolojik Yaldaşım, İzmir, 1982.
2. Bilgen, N., Okan, N., Aytekin, H., Gülesen, Ö. (1990). Gemlik Yukarı Harnidiye Mahallesi Akraba Evliliklerinin İncelenmesi. II. Halk Sağlığı Kongresi 22-25 Mayıs 1990, İstanbul. Bildiri Özet Kitabı.
3. Genç, Z., Ediz B., Kan, İ. (1991). Bursa'da Akraba Evliliklerinin Sıklığı. II. Halk Sağlığı Günleri "Çocuk Sağlığı" Bildiri özetleri. 20-22 Mayıs 1991, Bursa.
4. Hacettepe University Institute of Population Studies (1987), 1983 Turkish Population and Health Survey, Ankara.
5. Hacettepe University Institute of Population Studies (1989). 1988 Turkish Population and Health Survey Ankara.
6. Sakaoğlu, A., Aycan, S., Bumin, Ç., Akalın, B. (1991). Gölbaşı Eğitim ve Araştırma Bölgesinde Akraba Evliliklerinin Sıklığı ve Nedenlerine Yönelik Bir Araştırma. II. Halk Sağlığı Günleri "Çocuk Sağlığı" Bildiri Özetleri 20-22 Mayıs 1991. Bursa.
7. Timur, Serim (1972). Türkiye'de Aile Yapısı. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
8. Tunçbilek, E., Ulusoy, M. (1989). "Consanguinity in Turkey" Türk. J., Popul. Stud. Cilt 11, p, 35-46.
9. Ulusoy, M., Tunçbilek, E. (1987), "Türkiye'de Akraba Evlilikleri ve Çocuk Ölümlerine Etkisi" Nüfus Bilim dergisi. Cilt 9, 7-26.
10. Yetişen, R (1986). Tarikat Aşiretleri, İzmir. 7